

Вплив ПДВ на споживачів у нашій державі характеризується насамперед істотним обмеженням сукупного платоспроможного попиту, що своєю чергою стримує зростання вітчизняного виробництва. У таких умовах подальше застосування ставки ПДВ у 20 % видається недоцільним і вона потребує зниження.

Негативні наслідки ПДВ для виробничої сфери проявляються у відволіканні обігових коштів підприємств, яке відбувається внаслідок постійних затримок виплати бюджетного відшкодування та встановленого порядку сплати ПДВ за принципом першої події за великих обсягів кредиторської заборгованості. Діючи на всіх етапах виробництва і реалізації, цей податок, в умовах нестачі фінансових ресурсів для розрахунків, став гальмувати взаєморозрахунки суб'єктів господарювання та стримувати ділову активність. Недостатньо відпрацьований механізм оподаткування призвів до того, що ПДВ, який у західних країнах нейтральний до виробників, в наших умовах став руйнівним для виробництва.

Позитивними сторонами ПДВ є:

- не спотворює поведінку платників як учасників господарсько-комерційного процесу, не змінює економічних рішень під впливом цього податку;
- дає можливість регулювати фонд заробітної плати і ціну;
- ліквідує "зайві" ланки господарського управління;
- дає змогу відносно точно визначити реальну вартість кожного товару і на основі цього увійти в основу формування економічних пропорцій;
- завдяки своїй регулювальній здатності ПДВ дає змогу використовувати даний важіль як засіб стримування кризи надвиробництва і прискореного витіснення з ринку слабких та неконкурентоспроможних виробників;
- через посилений вплив на рівень цін може бути використаний в антиінфляційних процесах, оскільки дає змогу автоматично отримувати кон'юнктурний прибуток, породжений інфляцією, і цим самим стримувати невиправдане збільшення цін.

Аналіз чинного механізму справляння ПДВ в Україні засвідчив, що певні його деформації негативно позначаються на загальній економічній ситуації і вимагають негайного усунення, хоча в цілому цей податок залишається важливою складовою податкової системи. Наявність певних недоліків ні в якому разі не є підставою для відмови від застосування ПДВ, оскільки ідеального податку не існує. Тому треба удосконалювати його на основі нагромадженого досвіду інших країн. Це сприятиме перетворенню ПДВ на дієвий інструмент регулювання економічних процесів, зберігаючи при цьому за ним роль одного з найважливіших джерел доходів бюджету.

УДК 336.22:336.71

Здобувач О.Г. Сербина – Львівська КА

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ

Системно розглянуто податковий контроль банківської діяльності: його суб'єкти та об'єкти, види контролю та його класифікацію за різними критеріями, ок-

реслено шляхи підвищення ефективності податкового контролю банківської діяльності в Україні.

Competitor O.G. Serbyna – L'viv commercial academy

Organization of taxation control over banking activities and its effectiveness

Taxation control over banking activities is considered from system point of view: in particular, subjects and objects, as well as types of taxation control in banking sector are covered. The ways to increase effectiveness of taxation control over banking activities in Ukraine are outlined.

Стрімке зростання банківських депозитів населення, зростання довіри до банківської системи як один із логічних наслідків мали б викликати зростання податкових надходжень від банківської діяльності. Ця гіпотеза підтверджується статистичними даними, однак, в своїй суті, основною причиною такого явища економісти визнають покращення банківської звітності, зокрема в тих банках, які очікують приходу нових іноземних інвесторів в Україну. Цей феномен підкреслює актуальність і важливість банківської звітності та належного податкового контролю за банківською діяльністю як істотного чинника надходження відповідних доходів у державний бюджет.

Порушена проблема податкового контролю в аспекті банківської діяльності знаходить своє відображення у працях економістів, що стосуються як податкової діяльності, зокрема податкового менеджменту, так і банківської діяльності [1-6]. Водночас податковий контроль банківської діяльності через свою галузеву специфіку, специфіки банківської діяльності не знаходить достатнього та комплексного відображення, тому завдання цієї статті полягає у системному висвітленні податкового контролю за діяльністю банків та з'ясування його ефективності в Україні.

Податковий контроль – це спеціальний державний контроль, що являє собою діяльність податкових органів і їх посадових осіб з перевірки виконання вимог податкового законодавства особами, що реалізують податкові обов'язки чи забезпечують цю реалізацію [1, с. 141]. Податковий контроль є елементом податкового механізму регулювання банківської діяльності, а також необхідною умовою ефективного податкового менеджменту. Завдання податкового контролю за банківською діяльністю полягає у забезпеченні економічної безпеки держави при формуванні централізованих державних грошових фондів за рахунок податкових надходжень від банківської діяльності.

Податковий контроль за банківською діяльністю охоплює: спостереження за діяльністю банків; аналіз отриманої банківської інформації, виявлення тенденцій розвитку банківського сектора, складання прогнозів щодо перспектив розвитку банківництва; вживання заходів з попередження порушень банками законності і дисципліни; облік конкретних банківських правопорушень, аналіз їх причин і обставин; припинення протиправної діяльності банків; виявлення винних у здійсненні податкових правопорушень у банківстві (як платників податків, так і працівників податкових органів) і притягнення їх до відповідальності.

В Україні нині основними суб'єктами податкового контролю (контролюючими органами) за банківською діяльністю [2, с. 151] є:

- установи Пенсійного фонду України (стосовно внесків до Пенсійного фонду України);
- установи Фондів соціального страхування України (стосовно внесків до Фондів соціального страхування України);
- податкові органи (стосовно податків і зборів, які справляються до бюджетів та державних цільових фондів);
- митні органи (стосовно ввізного та вивізного мита, акцизного збору, податку на додану вартість, інших податків і зборів).

Контролюючі органи у межах своєї компетенції, визначеної податковим законодавством, здійснюють контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу, але лише стосовно тих податків і зборів (обов'язкових платежів), які належать до їх компетенції. Інші державні органи не мають права проводити перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), у тому числі за запитами правоохоронних органів.

Податковий контроль зумовлений необхідністю перевірки виконання банками своїх зобов'язань, які безпосередньо встановлені Конституцією України. Так, стаття 67 визначає, що "суб'єкти господарювання, а також фізичні особи зобов'язані сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом" [3, с. 67]. Проте, згідно зі законом України "Про систему оподаткування" платники податків і зборів (обов'язкових платежів), до яких належать комерційні банки, зобов'язані [4, с. 9]:

- вести бухгалтерський облік, складати звітність про фінансово-господарську діяльність і забезпечувати її зберігання;
- подавати до державних податкових органів та інших державних органів декларації, податкову звітність та інші документи і відомості, пов'язані з обчисленням і сплатою податків і зборів (обов'язкових платежів);
- сплачувати належні суми податків і зборів;
- допускати посадових осіб державних податкових органів до обстеження приміщень, що використовуються для одержання доходів чи пов'язані з утриманням об'єктів оподаткування, а також для перевірок з питань обчислення і сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).

І нарешті, Закон України "Про державну податкову службу в Україні" визначає, що завданням органів податкової служби є здійснення контролю за додержанням банками податкового законодавства, правильністю нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів), повнотою та своєчасністю їх сплати до бюджетів та державних цільових фондів [12].

Як бачимо, податковий контроль за банківською діяльністю проводиться службовими особами податкових органів шляхом обліку банків як платників податків і обліку об'єктів, які підлягають оподаткуванню; та, з іншого боку, шляхом документальних перевірок, опитування платників податків та інших осіб, перевірки даних обліку і звітності, обстеження приміщень і територій, де можуть знаходитися об'єкти, які підлягають оподаткуванню або використовуються для отримання доходу.

Для здійснення податкового контролю за банківською діяльністю використовують такі джерела інформації:

- документальні джерела інформації – фахівці вивчають первинні облікові документи, реєстри обліку, облікову та фінансову звітність банків і перевіряють достовірність проведених банківських операцій, податкових розрахунків та відповідність їх чинному законодавству;
- фактичні джерела інформації – фахівці з'ясовують кількісний та якісний склад майна та зобов'язань банків, які пов'язані з формуванням об'єктів оподаткування.

Обидва джерела формування інформаційної бази податкового контролю за діяльністю банків взаємопов'язані і тільки у поєднанні дають змогу визначити реальний розмір об'єктів оподаткування та ефективно здійснювати цей податковий контроль.

За суб'єктом, що здійснює контрольні функції, доцільно виділяти такі види податкового контролю банківської діяльності (рис. 1):

- державний податковий контроль, який здійснюється державними органами. При цьому державні органи, які здійснюють податковий контроль, поділяються на органи загальної компетенції (що здійснюють податковий контроль поряд зі своєю основною діяльністю) та органи спеціальної компетенції (створені спеціально для здійснення податкового контролю – податкові адміністрації, інспекції, податкова міліція);
- незалежний (недержавний) податковий контроль за банківською діяльністю, що здійснюється аудиторськими чи громадськими організаціями.

За часом здійснення контролю можна виділити:

- оперативний податковий контроль, що здійснюється у межах звітного періоду на підставі кількісних і якісних показників контрольованої банківської операції;
- періодичний податковий контроль, що здійснюється після закінчення звітного періоду на підставі аналізу документів звітності банку й інших джерел.

За джерелом контролю виділяють:

- документальний податковий контроль, що здійснюється на підставі аналізу документів, які відбивають показники діяльності контрольованого банку;
- фактичний податковий контроль, що здійснюється на підставі фактичного аналізу діяльності контрольованого банку (рис. 1).

Основним методом податкового контролю за банківською діяльністю є, як і у випадку звичайного податкового контролю [1, с. 145], податкова перевірка.

Податкова перевірка банківської діяльності проводиться за наявності підстави, а саме: за наявності відомостей, які дають змогу припустити, що банк приховує об'єкт оподаткування; за наявності факту невідповідності задекларованих банком доходів і витрат з його фактичними доходами і витратами; при наявності відомостей про приріст об'єкта оподаткування, якщо це не має документального підтвердження; при непред'явленні у відповідний термін податкової декларації чи інших документів, необхідних для визначення податкового зобов'язання; за наявності порушень під час останньої податкової перевірки; при реорганізації чи ліквідації банку.

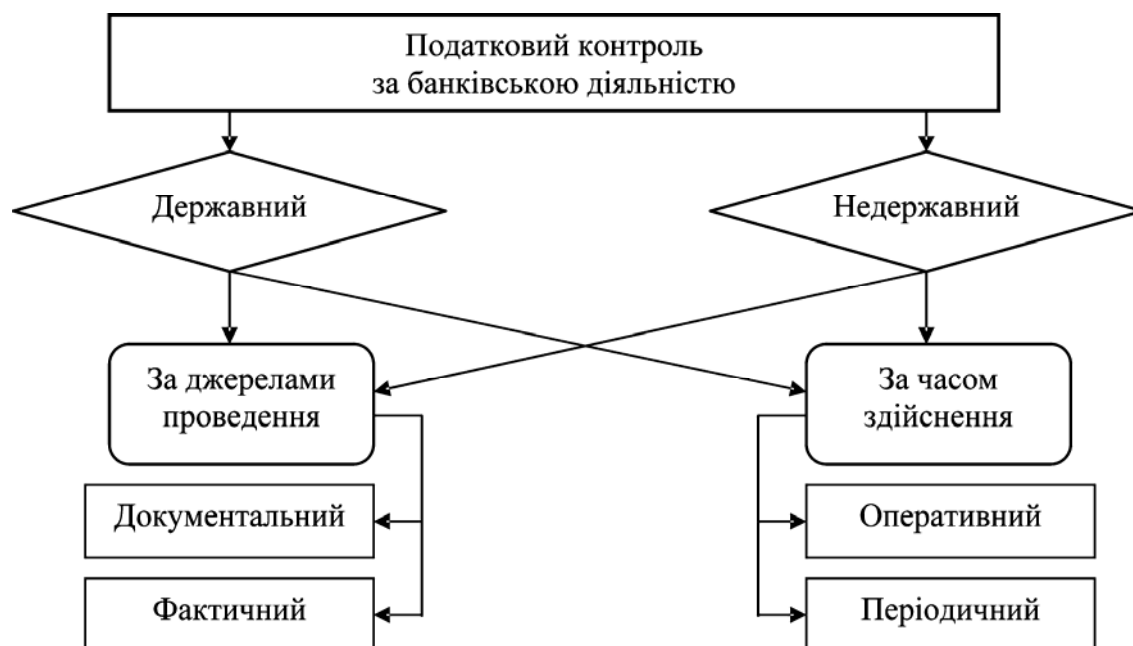

Рис. 1. Головні види податкового контролю за банківською діяльністю

Об'єктом податкової перевірки банків є грошові документи, бухгалтерські книги, звіти, кошториси, декларації, показники електронно-касових апаратів і комп'ютерних систем, що використовуються для розрахунків за готівку з клієнтами, інші документи (незалежно від способу надання інформації) пов'язані з розрахунком, сплатою податків, зборів, свідоцтва про державну реєстрацію контрагентів банку – суб'єктів підприємницької діяльності, спеціальні дозволи на її здійснення.

Загальний алгоритм проведення податкового контролю за банківською діяльністю наведено на рис. 2.

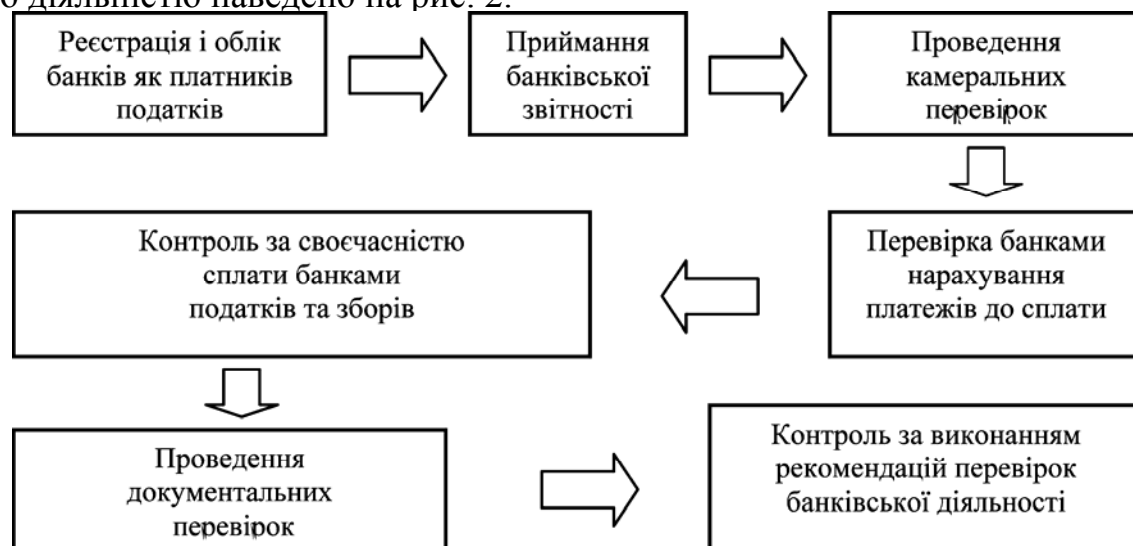

Рис. 2. Схема алгоритму проведення податкового контролю за банківською діяльністю

За місцем проведення та обсягом документації, що перевіряється [2, с. 157], перевірки банківської діяльності можна поділити на камеральні і документальні. Камеральні перевірки – це перевірки, які проводять фахівці галузових відділів оподаткування у приміщенні податкового органу у момент здачі представником банку звітних документів і податкових розрахунків на

підставі інформації, що міститься у них, а також відомостей документів, що знаходяться у податкових органах чи відомостей, що відображають діяльність і майно банку. Документальні перевірки здійснюються у звітному періоді і мають низку різновидів: виїзна, планова виїзна, позапланова виїзна, не-виїзна документальна, комплексна, тематична, зустрічна, повторна перевірки.

Зазначимо, що за 2006 р. податкові органи здійснили перевірку майже половини всіх банків України – 77. А на II квартал 2007 р. було заплановано податкові перевірки 17 банків, до яких входять такі банки, як ЗАТ АКБ "Львів", АКІБ "УкрСибБанк", ВАТ "Надра" та інші [7, с. 64-65].

Якість податкового контролю за банківською діяльністю, що охоплює рівень, повноту, достовірність, порядок виконання податковими інспекторами як суб'єктами контролю роботи із забезпечення його цілей та реалізації окремих процедур, є досить важливою умовою ефективної діяльності податкових служб. Одна з головних вимог до ефективного податкового контролю випливає із класичних принципів оподаткування: контроль повинен приносити значно більше коштів, ніж затрачено на його проведення.

Ухилення від сплати податків нині є одним з основних каналів незаконного збагачення банківських установ, а постійна реорганізація банків не дає змогу податковим органам належним чином здійснювати дієвий контроль за результатами їх фінансової діяльності, обчисленням та сплатою податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Податковою теорією і практикою описано чотири основних види причин нелегального ухилення підприємницьких структур від сплати податків [8, с. 168]:

1. Моральні: відсутність моральної відповідальності за ухилення від оподаткування; неприйняття платниками податків законодавства у сфері оподаткування; могутній власницький інстинкт.
2. Політичні: лобіювання інтересів окремих груп платників податків.
3. Економічні: розбалансованість банківської системи; криза платежів; інфляційні процеси; зниження платоспроможності населення; дефіцит бюджету.
4. Технічні: складність, суперечливість, нестабільність податкового законодавства; недостатній рівень юридичної та економічної підготовки працівників контролюючих органів у сфері оподаткування; відсутність достатнього досвіду боротьби з податковими правопорушеннями; недостатня захищеність працівників контролюючих органів при виконанні ними службових обов'язків.

Аналіз вітчизняної практики дає змогу виділити такі найбільш загальні способи ухилення банків від сплати податків: приховування об'єктів оподаткування; заниження об'єктів оподаткування; заниження сум податків, зборів, обов'язкових платежів, які підлягають сплаті у відповідний бюджет чи фонд; приховування втрати підстав на пільги з оподаткування. За даними НБУ, у тіньовому обігу знаходиться 3,65 млрд. грн., що перевищує 43 % загальної грошової маси [9, с. 60].

Нерідко банківські посадові особи діють в інтересах правопорушників, унаслідок чого існуюча банківська система активно використовується для вилучення коштів з легального обігу у тіньовий сектор економіки та ухи-

лення від сплати податків. У багатьох банках правопорушники відкривають рахунки для проведення фіктивних операцій, конвертують і переводять безготівкові кошти у готівку. За один-два місяці такої діяльності проводяться операції, середній обсяг яких становить 5 млн. грн. Робота банків в електронному режимі "банк – клієнт" не дає змоги податковій службі через відсутність відповідного оснащення оперативно блокувати операції, оскільки такі операції (надходження та списання коштів) проводяться всього за кілька хвилин [9, с. 60]. За цих умов, підвищення ефективності організації податкового контролю у банківництві набуває надзвичайної актуальності. На часі є питання розроблення пропозицій щодо забезпечення ефективності податкового контролю у сфері банківської діяльності.

По-перше, необхідно розвивати методологію адміністрування податків, автоматизацію адміністрування та управління цими процесами із використанням сучасних програмних продуктів, інформаційних технологій, ефективне використання яких можливе лише при створенні надійної інфраструктури на всіх рівнях податкової служби. Модернізація податкового контролю за банками повинна передбачати оновлення всіх процедур адміністрування податків, починаючи від реєстрації та обліку платників податків до їх ліквідації. На підставі розроблених стандартів адміністрування кожного процесу необхідно створити єдину інформаційну систему платника податку, забезпечену сучасними програмними продуктами та інформаційними технологіями, які повинні створити умови для максимального виключення людського фактора при прийнятті рішень. Інформатизація всіх процесів адміністрування неодмінно призведе до зміни ідеології щодо платників податку.

У чинній системі податкового контролю за діяльністю вітчизняних банків бракує сучасного методичного й технологічного інструментарію виконання контрольних дій. Причиною цього є недостатня вивченість методологічних аспектів проблеми і відсутність новітнього арсеналу підходів, прийомів і способів здійснення податкового контролю. Це істотно збіднює контрольну практику і значною мірою зумовлює низьку ефективність функціонування системи податкового контролю.

По-друге, у роботі податкових органів є низка недоліків, що, відповідно, свідчить про неефективність податкового контролю за банківською діяльністю, а саме: нестабільність податкових норм і правил; поверхневий аналіз стану банків як платників податків, а відтак не прогнозується очікуваний рівень платоспроможності і обсяги сплати податків, зборів, обов'язкових платежів; незбалансована завантаженість податківців роботою; дублювання робочих завдань, громіздкі процедури та відсутність необхідних інструментів для їх забезпечення; недостатня кваліфікація податкових кадрів. Наявність даних недоліків не сприяє забезпеченню потреби держави у грошових ресурсах, поліпшенню ситуації з виплатою пенсій, допомога, повній ліквідації заборгованості із заробітної плати працівникам бюджетних установ, їх належному фінансуванню тощо.

По-третє, розв'язання проблеми підвищення ефективності податкового контролю у банківській сфері необхідно здійснювати на засадах системного

підходу, а саме: податковий контроль має розглядатися як важливий елемент загальнодержавного контролю; органам податкового контролю потрібно дотримуватись принципу субординації. Таким чином, податковий контроль у банківництві повинен удосконалюватися як цілісна система.

По-четверте, контрольна діяльність податкових органів держави є значною мірою правоохоронною, хоча і не зводиться тільки до цієї функції. Вона спрямована на припинення неправомірних дій посадових осіб і громадян, винних у недоліках і порушеннях при адмініструванні податкових зобов'язань банків, і пов'язана із їх притягненням до юридичної відповідальності, а також застосуванням до цих суб'єктів заходів державного впливу. Тому, на нашу думку, від того, наскільки науково обґрунтовано та юридично якісно здійснюється податковий контроль в банківській сфері, певною мірою залежить зниження рівня злочинності та корупції в Україні загалом, а також протидія тіньовій економіці.

Таким чином, податковий контроль за банківською діяльністю – це діяльність посадових осіб контролюючих органів у сфері оподаткування щодо спостереження за відповідністю процесу організації банками обліку об'єктів оподаткування, методики обчислення та сплати податків згідно з податковим законодавством, а також щодо виявлення відхилень, допущених у ході виконання податкових правил та визначення впливу наслідків цих порушень на податкові зобов'язання. Перспективним полем для подальших досліджень може виступити специфіка податкового контролю в умовах поширення іноземного інвестування в банківську систему України.

Література

1. **Магланерідзе А.С., Храпкіна В.В.** Податковий менеджмент: Навч. пос. – Донецьк-Макіївка: Норд-Прес, МЕРІ, 2006. – 355 с.
2. **Крисоватий А.І., Десятник О.М.** Податкова система: Навч. пос. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 331 с.
3. **Данілов О.Д., Фліссак Н.П.** Податкова система та шляхи її реформування: Навч. пос. – К.: Парламентське вид-во, 2001. – 216 с.
4. **Бюджетна** політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: У 6-ти томах/ Ред. кол.: М.Я. Азаров, В.М. Геєць, Ф.О. Ярошенко, О.І. Амоша, О.І. Барановський; Науково-дослідний фінансовий ін-т при Міністерстві фінансів України. Т.3. Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів. – К.: НДФІ, 2004. – 308 с.
5. **Крисоватий А.І.** Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 372 с.
6. **Онісько С.М., Таран І.М., Грицина О.В.** Податкова система: Підручник/ За заг. ред. С.М. Онісько. – Львів: Магнолія Плюс. – 2004. – 312 с.
7. **Саливон С.** Налоговый кодекс. Законы эволюции// Бизнес. – 2007, №15. – С.64-70.
8. **Крисоватий А.І., Кізима А.Я.** Податковий менеджмент: Навч. пос. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 304 с.
9. **Сторожук О.** Вплив тіньової економіки на оподаткування// Вісник податкової служби України. – 2007, №10. – С. 57-62.
10. **Конституція України.**
11. **Закон України "Про систему оподаткування"** від 25 червня 1991 р. № 1251- XII із змінами і доповненнями. [Електрон. ресурс]. – Доступний з: www.zakon.rada.gov.ua
12. **Закон України "Про державну податкову систему в Україні".** [Електрон. ресурс]. – Доступний з: www.zakon.rada.gov.ua